

Reggio Emilia pristup u likovnim aktivnostima s djecom rane i predškolske dobi

---

Blažević, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:030788>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Petra Blažević

Reggio Emilia pristup u likovnim aktivnostima s djecom rane i predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Reggio Emilia pristup u likovnim aktivnostima s djecom rane i predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Likovna kultura

Mentor: izv. prof. dr. sc. Zlata Tomljenović

Student: Petra Blažević

Matični broj: 0299014563

U Rijeci,

rujan, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

SAŽETAK

Tema završnog rada je Reggio Emilia pristup likovnim aktivnostima u ranom i predškolskom odgoju. U radu je opisana važnost umjetničkog izražavanja kod djece od najranije dobi i pozitivni učinci izloženosti umjetnosti na cjelokupan razvoj djeteta. Nadalje, uspoređeni su tradicionalni i suvremeni pristup odgoju, a zatim i temeljne odrednice Reggio pedagogije kao alternativne pedagogije. Također, opisana je uloga odgojitelja i uloga prostora u Reggio pedagogiji, s naglaskom na opis ateljea kao središnjeg koncepta u prostoru. Najveći dio rada odnosi se na opis likovnih aktivnosti kakve se provode po uzoru na Reggio pristup.

Ključne riječi: dijete, likovne aktivnosti, rani i predškolski odgoj, Reggio pristup

SUMMARY

The topic of the final thesis is the Reggio Emilia approach to art activities in early and preschool education. The paper describes the importance of artistic expression in children from an early age and the positive effects of exposure to art on a child's holistic development. Furthermore, traditional and modern approaches to education were compared, as well as the fundamental determinants of Reggio pedagogy as an alternative pedagogy. Also, the role of the educators and the role of the space in Reggio pedagogy are described, with the emphasis on the description of the studio as a central concept in the space. Most of the work the description is of art activities that are carried out according to the model of the Reggio approach.

Key words: child, art activities, early and preschool education, Reggio approach

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. TRADICIONALNI I SUVREMENI PRISTUPI ODGOJU I OBRAZOVANJU	2
3. REGGIO PEDAGOGIJA.....	4
3. 1. Osnovne postavke Reggio pristupa.....	4
4. ULOGA ODGOJITELJA U RADU S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI U KONTEKSTU REGGIO PRISTUPA.....	11
5. ULOGA PROSTORA U KONTEKSTU REGGIO PRISTUPA	13
6. VAŽNOST UMJETNOSTI U REGGIO PEDAGOGIJI	17
7. LIKOVNO IZRAŽAVANJE DJECE U KONTEKSTU REGGIO PRISTUPA	19
7. 1. Atelje.....	20
7. 2. Primjeri likovnih aktivnosti	22
7. 2. 1. Prikaz školjke.....	23
7. 2. 2. Prikaz glazbe	24
7. 2. 3. Slikanje na omotu s mjehurićima.....	25
7. 2. 4. Doživljaj facijalne ekspresije.....	26
7. 2. 5. Izrada lica od gline.....	28
7. 2. 6. Projekt Kosi toranj	29
7. 2. 7. Izrada sjena na pločinku.....	30
7. 2. 8. Prikaz oka.....	31
7. 2. 9. Oslikavanje zrcaljenih predmeta	32
7. 2. 10. Prikaz kretanja gusjenice	33
8. ZAKLJUČAK	34
9. LITERATURA:	36

1. UVOD

Predmet ovog završnog rada je Reggio Emilia pristup likovnim aktivnostima s djecom rane i predškolske dobi. Cilj rada je istražiti i opisati način na koji se ustanove u kojima se provodi Reggio pedagogija odnose prema likovnosti. Opisat će se i kakve se likovne aktivnosti provode te će ih se usporediti s likovnim aktivnostima koje su karakteristične za tradicionalni pristup.

Rad je podijeljen u tri glavna dijela - uvodni dio, tekstualna razrada i zaključak. Na kraju rada nalazi se popis literature. Tekstualna razrada podijeljena je na sedam većih poglavlja - Tradicionalni i suvremeni pristupi odgoju, Reggio pedagogija, Uloga odgojitelja u radu s djecom rane i predškolske dobi u kontekstu Reggio pristupa, Uloga prostora u kontekstu Reggio pristupa, Važnost umjetnosti u Reggio pedagogiji, Likovno izražavanje djece u kontekstu Reggio pristupa. U prvom su poglavlju uspoređeni tradicionalni i suvremeni pristupi odgoju. Poglavlje Reggio pedagogija sadrži sve temeljne informacije o nastanku navedenog pristupa odgoju i obrazovanju i o njegovom začetniku. Unutar tog poglavlja nalazi se i potpoglavlje Osnovne postavke Reggio pristupa u kojem je svaka o postavki detaljno objašnjena. U sljedećim su poglavljima opisane uloge odgojitelja i prostora, kao i princip prvenstva umjetnosti naspram ostalih područja. Poglavlje o likovnom izražavanju djece podijeljeno je na nekoliko potpoglavlja. Prvo potpoglavlje sadrži informacije o važnosti ateljea kao središnjeg dijela prostora i njegovu ulogu u likovnim aktivnostima, a zatim su opisane neke od likovnih aktivnosti prema Reggio pristupu s priloženim fotografijama.

2. TRADICIONALNI I SUVREMENI PRISTUPI ODGOJU I OBRAZOVANJU

Načelno, možemo razlikovati tradicionalne i suvremene pristupe odgoju i obrazovanju. Ono što je karakteristično za tradicionalni pristup odgoju je determinizam (unaprijed određen i propisan kurikulum), mjerljivost, analitičnost (provođenje strukturiranih aktivnosti) i jednodimenzionalan pristup rješavanju problema (Slunjski, 2010). Nasuprot tome, za suvremeni je pristup prihvatljivo da aktivnosti nisu uvijek točno isplanirane, u obzir se uzima nepredvidljivost procesa učenja. Suvremeni su pristupi fleksibilniji, otvoreniji i dinamičniji od tradicionalnih. Najvažnija odlika suvremenog pristupa je holističnost (Ibid.). Pojam dolazi od grčke riječi *holos*, a znači cijelo, sveobuhvatno, cjelokupno. Odnosi se na suvremene kurikulume kojima je cilj cjelovit razvoj djece - rad na svim područjima razvoja (tjelesni, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj) jer su ona međusobno povezana i neodvojiva. Osim na razvoj djece holističnost se u suvremenom pristupu odnosi i na kontekst ustanove - svi u ustanovi trebaju doprinjeti najboljem mogućem razvoju djece (Petrović-Sočo, 2007).

Jedna od najpoznatijih suvremenih teorija je konstruktivizam. Glavna mu je značajka poticanje djece da samostalno uče i otkrivaju prilagođeno razini znanja koja su već usvojila (Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević, 2015). Važan čimbenik u prelasku na višu kognitivnu razinu su socijalne interakcije, jer ono što će dijete moći učiniti surađujući s nekime, uskoro će moći i samostalno (Ibid.).

Početak 20. stoljeća dogodila se velika reforma pedagogije iz koje su proizašli brojni alternativni pravci. Najpoznatije alternativne pedagogije su Montessori, Waldorf, Reggio i Agazzi. Ono što je zajedničko svim alternativnim programima jest kritički odnos prema tradicionalnom pristupu odgoju i želja za promjenom. Upravo alternativni pristupi otvaraju pluralizam u odgoju. Karakteristično za alternativne pedagogije jest promišljanje o djetetu, njegovim potrebama i interesima, stavljanje djeteta u središte procesa odgoja i učenja (Zrilić, 2014). Tako se prihvaća koncept da ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje moraju imati uvjete koji će potaknuti cjelovit razvoj djeteta i maksimalno se prilagoditi svakom djetetu. Vrtići postaju drugi domovi jer više nisu samo prostori u kojima dijete uči, već su organizirani cjeloviti prostori za život (druženje, igra, aktivnosti). Holističnost kod alternativnih pedagogija vidljiva je i u tome da svi sudjeluju u

stavaranju najboljih uvjeta za razvoj djece, a aktivni sudionici su i djeca koja uče samostalnim istraživanjem i stvaranjem. U nastavku će detaljnije biti opisana Reggio pedagogija.

3. REGGIO PEDAGOGIJA

Reggio Emilia grad je u istoimenoj pokrajini u sjevernoj Italiji. Nakon Drugog svjetskog rata grad je bio razrušen te su njegovi stanovnici ubrzo odlučili obnoviti grad kako bi ljudi, a posebno djeca, bolje živjeli (Slunjski, 2020). Građani su na vlastitu inicijativu odlučili sagraditi dječji vrtić kako bi djeci osigurali bolju budućnost. Potreba se ponajprije javila iz težnje za emancipacijom žena, odnosno njihovim uključivanjem u svijet rada. 5. studenog 1963. godine, otvorena je prva ustanova za rani odgoj i obrazovanje, a nazvana je prema književnom liku Robinsonu Crusoeu (Slunjski, 2020). Do kraja istog desetljeća osnovano je još nekoliko takvih ustanova, a vodio ih je Loris Malaguzzi. Ovaj je pedagoški pristup nazvan prema gradu zato što su njegovi stanovnici započeli revoluciju u području odgoja i obrazovanja upravo zato jer su shvatili važnost kvalitetnog odgoja i obrazovanja i međuovisnost s demokračičnošću i aktivnim građanstvom (Slunjski, 2020). Pristup je u svijetu postao poznat nakon putujuće izložbe 1980. godine.

Loris Malaguzzi rođen je u Correggiu 23. veljače 1920. godine. Odrastao je u Reggio Emiliji, gdje je pohađao srednju školu *Istituto Magistrale*, a diplomirao je pedagogiju na sveučilištu *Urbino* 1946. godine. Jedan je od osnivača centra za medicinu, pedagogiju i psihologiju - *Centro Medico Psico-Pedagogico*, u Reggio Emiliji. Njegov se pedagoški rad temeljio na integraciji izražajnih metoda (grafike, crtanja, pripovijedanja, pjevanja) u proces učenja (Slunjski, 2020). Početkom 1960-ih Malaguzzi je isprobavao i testirao svoje ideje u novootvorenim vrtićima i tijekom ljetnih kampova u Reggio Emiliji. Radio je na brojnim projektima u svojoj sredini, a bio je i pedagoški savjetnik svih predškolskih ustanova u općini te je tamo stekao bogato iskustvo rada s djecom u ranom djetinjstvu, osnovnom obrazovanju i obrazovanju odraslih. U gradu je 1968. godine donesen zakon o besplatnom obrazovanju za djecu od 3 do 6 godina (Gandini, 2015). Reggio Emilia tako je postala središte razvoja odgoja i obrazovanja. Već 80-ih godina 20. stoljeća njegove su se ideje i promišljanja o odgoju i obrazovanju počele širiti svijetom.

3. 1. Osnovne postavke Reggio pristupa

Slunjski (2012:24) navodi nekoliko osnovnih načela Reggio pristupa:

- *pogled na dijete kao biće puno kompetencija*
- *važnost uloge roditelja*
- *prostor kao treći odgojitelj*
- *važnost dokumentiranja odgojno-obrazovnog procesa*
- *važnost otvorenih i kvalitetnih odnosa i interakcija na svim razinama sustava*
- *mogućnost interveniranja u kurikulum zbog prilagođavanja djetetu i kvalitetnijeg učenja*
- *simbolički jezici djeteta*
- *partnerstvo odgojitelja i djeteta u učenju.*

Sve postavke Reggio pedagogije proizlaze iz shvaćanja djeteta, odnosno slike o djetetu. U središtu Reggio pedagogije je dijete. Na dijete se ne gleda kao na *tabulu rasu* koju će odrasli ispuniti znanjem, već kao na biće prepuno potencijala, a koje uči u interakciji s okolinom (Valentine, 2006). Vjeruje se kako dijete pokreću mašta i znatiželja. Temelj pristupa je cijeniti i *oslušivati* djetetove sposobnosti (Valentine, 2006). Reggio pedagogija često se naziva i pedagogijom slušanja jer je kao jedno od glavnih načela istaknuto djetetovo pravo da ono bude saslušano (Nenadić-Bilan, 2014). Pritom slušanje ne znači samo čuti što dijete govori, već slušati *otvorenog uma* odnosno kontinuirano pratiti djetetove potrebe, interese, mogućnosti, njihov ritam te ih motivirati na autonomiju i neovisnost (Bećirović-Karabegović, 2020: 139). Malaguzzi je smatrao kako je dijete po rođenju građanin, a ne kako se dotad mislilo kako će ono to tek postati u budućnosti (Slunjski, 2020). Takav pristup djetetu bio je revolucionaran jer je podrazumijevao da dijete ima po rođenju sva individualna, zakonska, građanska i socijalna prava (Nenadić-Bilan, 2014). Malaguzzi je naveo tri osnovna prava po rođenju: pravo na shvaćanje i ostvarivanje vlastitih potencijala, pravo na povjerenje, i to dvosmjerno - da dijete vjeruje odraslima, ali i odrasli djetetu te pravo na podršku od odraslih koji bi mu trebali osigurati kompletan razvoj mišljenja, a ne prenositi gotove spoznaje. Navedeno ujedno implicira da odrasli imaju visoka očekivanja od djece, ali im pružaju i beskrajnu podršku da uče i istražuju (Bećirović-Karabegović, 2020). Takav odnos prema djetetu temelji se na spoznaji da djeca imaju potrebu kontinuirano istraživati, rasti i razvijati se (Ibid.). U Reggio pedagogiji dijete je biće koje je od rođenja sposobno za učenje, ima prava, ali i ogroman potencijal (Slunjski, 2020). Naime, zagovornici Reggio pedagogije dijete vide kao kompetentno biće koje je prepuno potencijala, motivirano da istražuje i stupa u interakcije. U interakciji s okolinom stvara znanja i iskustva kojima može dati smisao i značenje (Edwards i sur., 1998). Osim toga, djetetu je urođena želja za istraživanjem i komunikacijom s okolinom. Dijete je intrinzično motivirano na

učenje pa mu nije potrebna vanjska motivacija. Dakle, dijete aktivno sudjeluje u procesu vlastitog odrastanja (Slunjski, 2020). Malaguzzi je navodio kako djeca imaju svoje teorije o svijetu koji ih okružuje, a istraživanjem vlastite teorije potvrđuju, mijenjaju i nadograđuju. Istraživanje dovodi dijete do novog iskustva što u njemu stvara radost i povećava samopouzdanje (Edwards i sur., 1998) Dijete ima sva prava kao i odrasli po rođenju, a od odraslih zahtijeva odgovornost i da ga se sluša. Također, u procesu učenja naglasak se stavlja na stjecanje istraživačkih kompetencija kroz razmjenu i raspravu o informacijama s drugima. Takav način shvaćanja znanja nužan je za tumačenje kompleksnosti svijeta kao i za stvaranje i obnovu budućih usvojenih znanja (Ibid.). Prema Nenadić-Bilan (2014) Reggio pedagogija temelji se na dvama osnovnim principima, a to su kreativna i aktivna djetetova priroda i sukonstruktivistički proces učenja. Zagovornici Reggio pedagogije naglašavaju kako je temeljna osobina djeteta njegova istraživačka osobnost (Ibid). Dijete se smatra kompetentnim bićem koje je umreženo s odraslima i vršnjacima. Ono interakcijama s odraslima, idejama, vršnjacima i predmetima aktivno stvara vlastite sposobnosti i autonomiju (Slunjski, 2020).

U Reggio pristupu važnu ulogu u odrastanju i učenju imaju roditelji koji su aktivni partneri vrtiću. Oni su *esencijalna komponenta sustava*, a njihovo aktivno uključivanje podiže kvalitetu rada vrtića (Slunjski, 2012: 25). Ponovnim pregledom prethodnih znanja te daljnjim istraživanjem dijete ima priliku prepoznati te modificirati stečeno znanje i koristiti ga na različite načine u različite svrhe. Isto tako, Reggio pristup podrazumijeva stvaranje inovativnih metoda te korištenje materijala i sredstva u različite svrhe i na različite načine. Dakle, ovaj pristup protivi se unaprijed stvorenom programu, a zalaže se stalno prilagođavanje djetetovim interesima i mogućnostima te stvaranju okoline prema tome. Neobično je važno što odgojitelji sami stvaraju okruženje za učenje - sami stvaraju materijal kojim djeci omogućuju aktivno učenje i dokumentiraju aktivnosti (Slunjski, 2014). Odgojitelji pomno promatraju djecu i slušaju ih kako bi mogli otkriti što ih najviše zanima i na temelju toga osmisliti aktivnosti kojima će djeca nadograđivati vlastite interese. Također, evaluacija je važan segment ovog pristupa jer se kroz nju odražava kvaliteta ustanove. Podrazumijeva se postojanje različitih nadležnih tijela, unutarnjih i vanjskih (lokalnih, nacionalnih i međunarodnih) koji kontinuirano provjeravaju kvalitetu rada. U Reggio pristupu naglasak se stavlja na organizaciju. To podrazumijeva organizaciju rada, prostora te vremena djece i odraslih. Organiziranost i kontinuiranost u radu doprinose stabilnosti, urednosti te stvaranju osjećaja za red i pravilnost što se reflektira i na formiranje osjećaja za pripadnost. Tome pridonosi i način

organiziranja prostora vrtića koje je mjesto zajedničkog življenja i istraživanja. Unutarnji i vanjski prostori vrtića namijenjeni su svakom djetetu te su međusobno povezani kako bi zajednički stvorili cjelinu koja je svima ugodna za boravak i usvajanje kompetencija i iskustva. Prostor se organizira uzimajući u obzir različita mišljenja stručnjaka, kao i svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa kako bi se djeci stvorilo najkvalitetnije i najprimjerenije ozračje za učenje (Edwards i sur., 1998). Važnost prostora izražena je sintagmom *prostor kao treći odgojitelj* (Slunjski, 2020, Nenadić-Bilan, 2014). Budući da postoji snažna povezanost prostora i likovnih aktivnosti to će načelo detaljnije biti razrađeno u zasebnom poglavlju rada Uloga prostora u kontekstu Reggio pristupa.

Malaguzzi je smatrao da je dijete kompetentno biće i da svoje kompetencije može izraziti na najrazličitije moguće načine te je govorio o *simboličkim jezicima* djece. Tako su djetetovi potencijali metaforički izraženi kao *stotinu jezika* (Slunjski, 2020: 7). Koncept je nastao iz Malaguzzijeve metafore *Stotinu postoji* (Slunjski, 2020). Pritom se *stotina* odnosi na učenje, znanje, razmišljanje, izražavanje i razumijevanje (Ibid.). Dijete može toliko toga izumiti, pronaći, smisliti stoga odrasli moraju imati strpljenja da sve vide i čuju. Malaguzzi je smatrao kako dječje kompetencije utječu jedne na druge i tako se razvijaju, a znaju biti znatno potisnute u okruženju koje se bavi djecom. Odrasli moraju dopustiti djeci da njeguju raznovrsne načine izražavanja koje imaju u sebi. Vještine koje dijete nauči s vremenom su brojne, a one uključuju fizička, socijalna, komunikativna i kognitivna umijeća. Svoje ideje, odnosno mentalne slike djeca izražavaju slikanjem, sviranjem, govorom, crtanjem, pjevanjem, plesanjem, recitiranjem, građenjem.

Stotina postoji

Dijete

čini stotina.

Dijete posjeduje stotinu jezika

stotinu ruku

stotinu misli

stotinu načina razmišljanja

igranja i govorenja.

Stotinu, uvijek stotinu

načina slušanja

čuđenja, voljenja

stotinu radosti

u pjevanju i shvaćanju

stotinu svjetova

koje valja otkriti

stotinu svjetova

koje valja stvoriti

stotinu svjetova

koje valja usnuti.

Dijete posjeduje

stotinu jezika

(a potom i stotinu stotinu stotinu više)

ali mu se devedeset i devet njih ukrade.

Škola i kultura

razdvajaju glavu od tijela.

Oni govore djetetu:

da misli bez ruku

da stvara bez glave

da sluša, a ne govori

da shvaća bez radosti

da voli i bude zadivljen

samo za Uskrs i Božić.

Oni govore djetetu:

da otkriva svijet koji već ima

a od stotine

ukradu mu devedeset i devet.

Oni govore djetetu:

da igra i rad

stvarnost i fantazija

znanost i mašta

nebo i zemlja

razum i san

ne idu zajedno.

Naposljetku oni govore djetetu

da stotina ne postoji.

A dijete kaže:

Nema šanse. Stotina postoji!

Loris Malaguzzi (prema Slunjski, 2020:8)

Malaguzzijevi glavni uzori bili su Piaget, Vigotski i Dewey. Malaguzzijev se pristup razlikovao od Piagetova prema povezanosti društva i djeteta. Naime, Malaguzzi je smatrao kako je Piaget podcijenio ulogu odraslih u djetetovu životu, kao i utjecaj socijalnih čimbenika (Nenadić-Bilan, 2014). Malaguzzijev je pristup moguće nazvati socio-konstruktivističkim zbog isticanja važnosti utjecaja socijalnih i kulturnih čimbenika na razvoj djeteta (Nenadić-Bilan, 2014). Upravo zbog

toga veoma važnu ulogu u Reggio pedagogiji ima organizacija okruženja, odnosno prostora u kojem dijete boravi. Malaguzzi je smatrao kako se interakcijom djeteta s predmetima, vršnjacima i odraslima stvara osnova kojom se potiče dijete na samostalnost (Nenadić-Bilan, 2014). Pritom je vrtić zamišljen kao ustanova koja omogućuje djetetu da uči iz interakcija s ljudima, povijesnim i kulturnim kontekstom (Slunjski, 2020). Ceppi i Zini (1998) odnos između odgojno-obrazovnih ustanova i društvene sredine objašnjavaju pojmom *osmoza*, kojim žele naglasiti kako odgojno-obrazovne ustanove trebaju prezentirati suštinu društva (prema Nenadić-Bilan, 2014).

Dakle, Malaguzzi je promijenio tradicionalni pogled na zadaću ustanove za rani odgoj - s brige za djecu na stvaranje prostora koji će omogućiti djeci učenje, istraživanje i eksperimentiranje (Gandini, 2015). Tako je promijenjen pogled na odgojiteljevu ulogu - on bi trebao poticati na učenje, igru i samostalnost. Odgojitelji su partneri djeci u učenju i istraživanju stoga Miller i Pound (2011, prema Slunjski, 2014) smatraju kako bi odgojitelji trebali razmišljati o praksi, istraživati praksu te o njoj reflektirati. Posebno je važan profesionalni razvoj odgojitelja kojim se jača kvaliteta rada ustanove. Malaguzzi je smatrao kako je kompetentan odgojitelj *ključ* navedenog pristupa (Slunjski, 2014: 25).

4. ULOGA ODGOJITELJA U RADU S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI U KONTEKSTU REGGIO PRISTUPA

Jedna od glavnih uloga odgojitelja u Reggio pristupu jest promatranje djeteta dok istražuje svijet oko sebe (Slunjski, 2001). Nadalje, u Reggio pedagogiji odgojitelji imaju slobodu jer ne moraju slijepo slijediti kurikulum te se time odmiču od tradicionalnog načina rada. Time se u obzir uzima kompleksnost procesa učenja kod djece koji nije moguće predvidjeti u cijelosti (Slunjski i sur., 2022). Zajedno s djecom odgojitelji istražuju njihove potrebe i interese te stvaraju najpogodnije uvjete za učenje za svakog pojedinca. Takav je kurikulum razvojan i dinamičan, kakav je i sam proces učenja, a što je često zanemareno u tradicionalnom pristupu. Kurikulum je to koji je okviran, bez unaprijed točno definiranih ciljeva, zadataka i aktivnosti jer je cilj da u stvaranju kurikuluma sudjeluju i djeca. Planiranje projekata sastoji se od sheme koju radi odgojitelj, a koja sadrži hipoteze aktivnosti i reakcija djece. Upravo zbog toga nema planiranja u užem smislu, već odgojitelj *u hodu* razdrađuje smjerove aktivnosti (Slunjski, 2001).

Uloga odgojitelja je i da kontinuirano *sluša* dijete - opaža aktivnosti, interpretira ih i dokumentira. Svim navedenim postupcima odgojitelj nastoji razumjeti način na koji dijete uči i razvija se. Pomnim slušanjem djeteta odgojitelj otkriva nova značenja koja ponuđene aktivnosti imaju za djecu, odnosno otkrivaju stvarni smisao aktivnosti (Slunjski i sur., 2022). Odgojitelj bi također svakodnevno trebao komunicirati s djecom, poticati ih na razmišljanje, poticati diskusiju, a da pritom ne traži točne odgovore, već razvija kod djece kritičko mišljenje. Takav pristup također predstavlja odmak od tradicionalnog načina rada u kojem se u većini dijaloga od djece traže točni odgovori. Slunjski (2001) opisuje odgojitelja u Reggio pristupu kao partnera djeci koja tek istražuju svijet i uče o njemu. Odgojitelj je i osoba koja brine o emocionalnom razvoju djeteta, stalna mu je podrška i oslonac. Odgojitelj u tom pristupu kontinuirano potiče djecu na samostalno rješavanje problema i promišljanje. Isto tako utječe na razvoj samopouzdanja kod djece te ih potiče da samostalno rješavaju vlastite probleme i nesuglasice. O

odgojitelj treba biti osoba koja reflektira o vlastitim i tuđim iskustvima te stalno uči i istražuje. Profesionalni razvoj odgojitelja u Reggio pedagogiji shvaća se kao cjeloživotni (Slunjski, 2001). Odgojitelj bi trebao kontinuirano učiti kako analizirati načine na koje dijete uči. U tom se kontekstu spominje i odgojitelj kao istraživač koji prikuplja podatke za refleksivnu praksu (Slunjski, 2001).

Pitanja koja bi si odgojitelj trebao postavljati za refleksiju su kako unaprijediti kvalitetu dokumentacije u kojoj se analizira djetetov način razmišljanja i rješavanja problema, kojim medijima dijete najprimjerenije izražava vlastite osjećaje i potrebe,

5. ULOGA PROSTORA U KONTEKSTU REGGIO PRISTUPA

Upravo je prostor vrtića vidljiv dio predškolskog kurikula i šalje poruku tko u prostoru boravi, kako se u njemu provodi vrijeme, u kakvom su odnosu djeca i odgojitelji i slično. Stoga je veoma važno da je prostor vrtića kvalitetno opremljen i stimulativan jer opremljenost prostora direktno utječe na kvalitetu odgojno-obrazovnog rada (Slunjski i sur., 2022).

Prostor je kao neka vrsta akvarija koji odražava ideje, vrijednosti, sposobnosti i kulturu onih koji u njemu žive.

(Malaguzzi, 1998, prema Slunjski i sur., 2022: 142)

Uređenje prostora odgojno-obrazovne ustanove jedna je od glavnih dimenzija na kojima se temelji Reggio pedagogija (Nenadić-Bilan, 2014). Važnost prostora u ovom pristupu očituje se i u činjenici da se upravo prostor naziva trećim odgojiteljem (Slunjski, 2020). Prostor potiče komunikaciju, kontakte, odnose s odraslima, ali i međusobna druženja djece u manjim skupinama (Slunjski, 2014). Kvalitetno prostorno-materijalno okruženje preduvjet je kvalitetnog odgojno-obrazovnog rada (Slunjski i sur., 2022). Upravo prostorno okruženje pomaže odgojiteljima da uvide djecu i njihove mogućnosti i interese - da ih bolje razumiju (Ibid.).

Ni jedan dio prostora nije zanemaren, već je sve iskorišteno za razvoj dječjih stotinu jezika. Malaguzzi je smatrao kako uređenje prostora treba reflektirati dva temeljna načela: sudjelovanje i zajedništvo (Slunjski, 2020). Navedena se načela ostvaruju tako što prostor funkcionira kao niz povezanih soba, a nije postavljen tako da svaka soba ima posebnu intenciju (Ibid.). Povezanost prostora ostvaruje se velikim prozorima i pokretnim zidovima (Nenadić-Bilan, 2014). Povezanost nije samo ostvarena u unutarnjem, već i u vanjskom prostoru na kojem djeca često borave. Prostorije su tako povezane i otvorene prema središtu, a djeca se mogu slobodno kretati cijelim prostorom (Ibid.). Središnji prostor naziva se atelijeom koji se smatra trećim odgojiteljem (Nenadić-Bilan, 2014). Ideja otvorenog prostora i slobodnog kretanja njime prezentira princip otvorenosti za različitost. Isto tako, sloboda kretanja omogućava djeci prostor za samostalno istraživanje. Dijete ne smije u procesu istraživanja biti ograničeno vremenom ili materijalima stoga

se navodi kako prostor ima *visok obrazovni potencijal* (Slunjski, 2014: 24). Slunjski (2014) ističe najvažnije značajke prostora u Reggio pedagogiji - prostorna vidljivost, fleksibilnost, svjetlosni efekti i sjene, refleksija ogledalima i multisenzoričnost. Vidljivost se odnosi na preglednost, odnosno na međusobnu povezanost subjekata kojom se razvija osjećaj zajedništva i pripadanja. Fleksibilnost prostora postiže se tako što su na raspolaganju djeci svi materijali i prostor kao i sloboda da sami pomiču predmete i materijale i tako kreiraju vlastiti prostor za igru (Slunjski, 2020). Prostori u Reggio vrtićima slični su obiteljskim domovima jer se potiče međusobno učenje i suradnja u grupama. Svi su materijali dostupni djeci, raznoliki su i kontinuirano se mijenjaju, odnosno prilagođavaju interesima djece (Slunjski i sur., 2022). Igrama svjetlosti i sjene u prostoru stvara se općinjenost djece koju se tako potiče da istražuju svjetlost i njezine oblike. Istraživanje bi trebalo poticati i materijalima koji su pohranjeni u prozirnim spremnicima kako bi oni bili vidljivi i dostupni djeci. Vizualni način izražavanja razvija se različitim materijalima, najčešće neoblikovanim materijalima. Važni materijali su zrcala jer na taj način dijete shvaća sebe u odnosu na ostale. Ona mogu biti postavljena duž cijelog zida, iznad stolova, u razini s podom ili biti materijal za igru (Slunjski, 2020). Igrom zrcalima kod djece potiče se samootkrivanje i izgrađuje samosvijest, ali i jača prostorna orijentacija (Slunjski, 2014). Multisenzoričnost se odnosi na mogućnost razvijanja svih osjetila kod djece od najranije dobi (od zvuka, mirisa, boja i tekstura) (Slunjski, 2014). U prostoru su zidovi obojeni u svijetle boje kako bi se pojačao dojam svjetlosti, a predmeti i materijali su u jarkim bojama. Svijetli zidovi uglavnom su uređeni dječjim radovima što ukazuje na to da su djeca doista u središtu ne samo prostora, već i odgoja (Slunjski, 2020). Osim odgojitelja i djeca sudjeluju u obogaćivanju prostora donoseći u njega materijale (kamenčiće, školjke, kora drveta, grančice) s izleta i putovanja.

Slika 1: DV *Dječja igra*, Zagreb (Slunjski, 2020)

Slika 2: DV *Limač*, Zagreb (Slunjski, 2020)

Slika 3: Atelje u Reggio ustanovi, preuzeto s: <https://mericherry.com/2016/04/01/reggio-inspired-art-studio/>

6. VAŽNOST UMJETNOSTI U REGGIO PEDAGOGIJI

Dijete već s otprilike 8 mjeseci počinje zadovoljavati potrebu za stvaralaštvom - modelira hranu (gnječi kruh), preslaguje kocke, ostavlja trag u pijesku. Ona se javlja kod djeteta ranije nego što se misli. Izlaganje umjetnosti od najranije dobi utječe na razvoj inteligencije, kreativnosti i mašte, ali i na razvijanje osjećaja za estetiku (Balić-Šimrak, 2010). Potreba za estetskim može se primjetiti od početaka čovječanstva i prvih nastamba. Već su tada ljudi pomoću umjetnosti izražavali svoje misli i osjećaje. Djeca su od najranije dobi senzibilizirana za umjetnost. Izlaganje umjetnosti pozitivno utječe na to da se dijete razvije cjelovito, a pritom je važno što umjetnost uvelike utječe na razvoj samopouzdanja. Upravo je samopouzdanje važan segment u Reggio pristupu jer se djecu potiče da što više toga čine samostalno. Stoga je samopouzdanje važno kako bi se djeca što smjelije mogla upustiti u likovno stvaranje. Susretanje s umjetnošću od vrtića potiče kreativnost i apstraktno mišljenje koje djeci danas nedostaje. Primjerice likovnim aktivnostima utječe se na razvoj fine motorike i koordinacije oko-ruka, razvija se senzibilitet za lijepo, a djeca uče istraživanjem materijala i eksperimentiranjem s njima. Balić-Šimrak (2010) navodi kako se likovnim aktivnostima u vrtiću usmjerava pažnja, produžava koncentracija i razvija divergentno mišljenje.

Dječja umjetnost je posebna jer je u njoj vidljiv način na koji djeca percipiraju svijet, nešto drugačije od odraslih koji imaju više iskustva i znanja. Koliko je umjetnost važna za cjelovit razvoj djeteta govori i to da je kreativnost jedna od temeljnih odgojnih vrijednosti:

Vrtić djetetu osigurava raznovrsne mogućnosti izražavanja i stvaralačke prerade vlastitih ideja, načina razumijevanja i doživljaja. U oblikovanju odgojno-obrazovnoga procesa posebno se cijeni i potiče razvoj divergentnog mišljenja djeteta, i to u svim vrstama aktivnosti, područjima učenja i komunikaciji.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014: 10)

Kreativnost se u Reggio pedagogiji smatra glavnim ishodom pristupa (Nenadić-Bilan, 2014). Ona je ujedno i ključni preduvjet za učenje i istraživanje kod djeteta (Slunjski, 2020). Ona se postiže različitim metodama. Djecu se potiče na razvoj viših kognitivnih sposobnosti - analizu, sintezu i

evaluaciju (Ibid.). Zatim, podržava ih se u slobodnom izražavanju različitih ideja te u složenom istraživanju vlastitih interesa. U tom smislu odgojiteljeva uloga nije prijenos spoznaja, već pružanje podrške za samostalno istraživanje. Osim odgojitelja u ustanovama u kojima se primjenjuje ovaj princip rade i ateljeristi. Oni zajedno s odgojiteljima podupiru djetetove interese i način izražavanja njihovih ideja.

Reggio pedagogija u odgoju važnu ulogu daje estetici jer se smatra da ona izravno utječe na učenje (Nenadić-Bilan, 2014). Naime estetika stimulira povezivanje udaljenih pojmova, što je osnova učenja. Tako zastupnici Reggio pedagogije smatraju kako umjetničko područje mora biti u središtu kurikuluma ranog i predškolskog odgoja (Ibid.).

U Reggio pristupu dijete se smatra bićem koje stalno treba učiti i istraživati, a pritom je proces učenja važniji od toga što će dijete zapravo naučiti (Nenadić-Bilan, 2014). Zagovornici Reggio pedagogije smatraju kako odgojitelji previše vremena posvećuju razvoju verbalnih sposobnosti. Upravo zbog toga zagovornici Reggio pedagogije smatraju da treba više raditi na razvoju komunikacijskih neverbalnih sposobnosti, i to gestama, slikanjem, plesom, emocijama. Ono što je važno za razumijevanje Reggio pristupa jest spoznaja da umjetničkim načinima izražavanja dijete doživljava svijet na bezbroj načina. Uloga odgojitelja usmjerena je tako na razvoj i korištenje svih osjetila kako bi djeca iskusila i tako razumjela svijet oko sebe (Ibid.). Na taj način djeca, ne samo da uče razumijevati svijet, već uče komunicirati, prihvaćati vršnjake i njihove ideje, ali razvijaju i osjećaj za estetsko (Nenadić-Bilan, 2014). Osim toga, Malaguzzi je smatrao kako se integracijom različitih područja života različitim načinima izražavanja obogaćuje dječje iskustvo te produbljuje razumijevanje otkrivanjem slojevitosti problema koji se proučava (Ibid.). Tako djeca primjerice crtaju miris ili zvuk.

7. LIKOVNO IZRAŽAVANJE DJECE U KONTEKSTU REGGIO PRISTUPA

Unutar djetetove samostalnosti cijeni se razvoj njegove kreativnosti izražene metaforom *stotinu jezika* podrazumijevajući razvoj vizualnog, glazbenog, kinetičkog, matematičkog, znanstvenog i drugih područja (Nenadić-Bilan, 2014). Malaguzzi je posebno isticao važnost razvoja umjetničkog područja kod djece za koje je smatrao kako treba zauzimati središnje mjesto u odgoju (Ibid.). Kao razloge Malaguzzi je navodio to što su predškolska djeca veoma izražajna jer ključnu ulogu u tom periodu života ima mašta.

Likovni je jezik djeci urođen, naspram govornog jezika koji se mora naučiti i zato je likovno izražavanje značajno sredstvo komunikacije za djecu (Slunjski, 2015). Djeca likovnim radovima izražavaju svoje osjećaje, potrebe, iznose događaje i viđenje svijeta (Ibid.). Slunjski (2015: 143) zato navodi da su dječji likovni radovi, usprkos slabije razvijenoj grafomotorici, često *superiorniji* u odnosu na radove odraslih. Malaguzzijeva promišljanja o jezicima izražavanja mogu se sažeti u sedam najbitnijih točaka. Prvom se točkom naglašava kako se ljudi mogu izražavati, osim govorom, na više načina. Druga se točka odnosi na to da se svaki jezik može u potpunosti ostvariti sam, no u procesu postaje dijelom drugih jezika obogaćujući ih. Treće, svi se izražajni, komunikacijski i kognitivni jezici nastali reciprocitetom razvijaju kroz iskustvo. Četvrto, dijete stvara sve jezike i doprinosi stvaranju njihovih povijesnih i kulturnih varijacija. Peto, svi već postojeći jezici u djetetovom umu imaju mogućnost stvaranja novih jezika. Nadalje, svi su jezici jednako vrijedni te ih sve treba podržati i osnažiti. Posljednja se točka odnosi na zabrinutost oko toga kakvu bi potporu navedene točke imale u tadašnjem okruženju (Gandini, 2015).

Uloga odgojitelja u provođenju likovnih aktivnosti s djecom odnosi se na poticanje djece na likovnost, a ne na poučavanje djece kako bi nešto trebalo izgledati. Mnogobrojnim intervencijama u crteže dijete će biti smeteno u vlastitom izražaju i likovnom daru (Ibid.). Isto tako, odgojitelji ne bi trebali poticati djecu u produkciji stereotipnih motiva koje će onda dijete ponavljati jer se time dijete sputava u izražavanju vlastitog viđenja svijeta (Ibid.). Likovni su radovi djece u mnogočemu različiti od radova odraslih i samim time jer su odrasli fokusirani na vanjske oblike predmeta, dok djeca predmete doživljavaju dublje - kako nastaju i funkcioniraju (Ibid.). *Um svakog djeteta je svjež, dinamičan ono vidi događaje u životu, ne u banalnosti koja ih prožima, već ih vidi u svjetlu njihova značenja* (Ferrucci, 2000, prema Slunjski, 2022). Dakle, odgojitelji bi trebali prestati

navoditi djecu na one segmente rada koje oni smatraju važnima (Slunjski i sur., 2022). Likovnost u dječjem vrtiću podrazumijeva klasične likovne tehnike iako sredstva izražavanja mogu biti mnogo šira od toga (Gandini, 2015).

U klasičnoj se praksi produkti likovnosti djece rane i predškolske dobi ocjenjuju s *lijepo* i *uredno*. Važnije od estetike i dekoracije prostora u Reggio pedagogiji je smisao rada za dijete samo, odnosno njegova poruka (Slunjski, 2022).

7. 1. Atelje

Malaguzzi je po otvaranju prvih predškolskih ustanova zaposlio kao asistente učitelje likovne umjetnosti. Prostor za dječje umjetničko izražavanje nazvao je ateljeom jer taj naziv evocirao pomisao na eksperimentiranje i istraživanje, a učitelje je nazvao ateljeristima. Na samom početku rada vrtića koje je vodio Malaguzzi je tražio podršku građana za reformu odgoja i obrazovanja tako što su djeca na trgu slikala tako da ih građani vide (Gandini, 2015). Odlukom iz 1972. godine svaka je ustanova za odgoj i obrazovanje morala imati atelje i ateljeriste. Atelje je zamišljen kao prostor za senzibilizaciju djece za umjetnost i estetiku, ali i mjesto slobodnog istraživanja. Dakle, rezultat učenja je emocionalna, moralna i estetska senzibilizacija djece. Smatralo se kako djeca moraju razvijati svoje izražajne kompetencije kontinuirano - i izvan svojih domova. Zamišljeno je kao mjesto na kojem se razvija dječja logika, ali i kao mjesto upoznavanja djece sa svim verbalnim i neverbalni načini izražavanja (Gandini, 2015). Otvaranje ateljea omogućilo je vrtićima razvoj u svim smjerovima. Ateljei su označavali borbu protiv starog sustava odgoja i obrazovanja - označavali su revoluciju koja je djeci omogućavala pluralizam načina izražavanja. Prijašnje su se postavke u odgoju temeljile na suprotnostima (pojedinaac-skupina, razum-mašta, spoznaja-umjetnost). Zagovornici Reggio pedagogije htjeli su ukinuti postojeće dihotomije jer su smatrali da one to ne bi trebale biti. Ateljei su bili opremljeni i najnovijom tehnologijom (kamerama, magnetofonima, računalima i printerima) jer se smatralo kako odgoj ne smije zaostajati za najnovijim spoznajama. Polazilo se od premise Davida Hawkinsa koji je naveo kako se najbolje uči tako da se izravno upozna s predmetom učenja (Ibid.). Smatralo se da dijete nikad ne smije napustiti osjećaj čuđenja i iznenađenja jer je ono osnova za kreativnost i znanje. Dječja se izražajnost smatra umjetnošću koja ima postupke, oblike i sadržaje. Ona za djecu *izvor* ima u igri, ali proizlazi iz interakcija, emocija, mašte (Gandini, 2015: 12). Pritom se slikanje ili crtanje smatra *istraživanjem života, osjetila i značenja* (Gandini, 2015: 12). Svi jezici izražajnosti sredstva

su za iskazivanje želja, potreba, misli i interesa. Različitim jezicima djeca komuniciraju sa svijetom, ali i samim sobom. No valja napomenuti kako je Malaguzzi smatrao da ne postoje ispravne formule, već samo strategije. Naime, odgojitelji i roditelji se trebaju pobrinuti da djeca budu upoznata sa slikama u svojim glavama - ponajprije da djeca te slike zadrže što duže kroz život te da nauče kako da ih reaktiviraju koristeći maštu (Gandini, 2015). Djeca izražavanjem pokazuju stečene kompetencije i aktivno su uključena u vlastito učenje.

Gandini, Cadwell i Schwall (2005) smatraju kako je atelje u predškolskim ustanovama u službi očuvanja čuđenja i iznenađenja kod djece (prema Nenadić-Bilan, 2014). Isto autori zagovaraju poticanje ekspresivnosti, jer ona nudi prostor djeci da komuniciraju s okolinom onako kako im to odgovara. Djecu se tako potiče na sudjelovanje u raznim ekspresivnim aktivnostima - kiparstvo, slikanje, ples, glazba, lutkarstvo, lončarstvo, pisanje i dramska igra (Valentine, 2006). Veći naglasak na ekspresivnim umjetnostima umjesto na aktivnostima pisanja i računanja je zbog toga što su djeca izrazito ekspresivna i to je način na koji izražavaju osjećaje i potrebe, a mašta pritom ima ključnu ulogu (Valentine, 2006). Osim toga, u Reggio pedagogiji važniji je sam proces učenja od njegova rezultata, a različita sredstva izražavanja omogućuju višu razinu razumijevanja kod djece (Ibid.). Nadalje, pretjeranim fokusiranjem na djetetove verbalne sposobnosti zanemaruju se one neverbalne - geste, pogledi, emocije, ples, slikarstvo, kiparstvo i slično. Posljednje, likovna ekspresivnost djeci omogućuje da dožive svijet na mnogo različitih načina jer pritom mogu koristiti sva svoja osjetila, stoga su česte sinestetičke aktivnosti (izražavanje doživljaja mirisa ili zvuka).

Važnu ulogu u ateljeu imaju dječji radovi koji nisu tamo ukras, već se smatraju sredstvima kognitivne izražajnosti kojima je dijete nešto naučilo. Godine 1980. Malaguzzi je prezentirao izložbu dječjih radova pod nazivom *Kad oko skoči preko zida*. Sam je naziv simboličan jer se njime htjelo ukazati na to da se svi potencijali kod djece najbolje vide kad se *preskoči zid* tradicionalnih uvjerenja i stavova (Gandini, 2015). Teorijska podloga izložbe bile su postavke Malaguzzijevih uzora - Vigotskog, Piageta, Eriksona i Deweya. Temeljna ideja izložbe bila je prikazati spontanost dječje ekspresije s potpunom autonomijom, bez intervencije odraslih. Pritom dječjem stvaralaštvu prethodi istraživanje tehnika i motiva (Balić-Šimrak, 2010).

Izložba je putovala svijetom, a u SAD-u je preimenovana u *Stotinu dječjih jezika*.

7. 2. Primjeri likovnih aktivnosti

Odgojitelji kontinuirano motiviraju djecu da istražuju i da se izražavaju putem umjetnosti. Djecu se potiče da se koriste svim svojim osjetilima i da boje, teksture i općenito materijale dožive sluhom, vidom, njuhom, okusom. Pritom su djeci ponuđeni različiti materijali - tkanine, glina, bojice, olovke, tempere, vodene boje, kolaž. U Reggio pristupu koristi se mnogo prirodnih materijala jer se smatra da oni privlače sva osjetila kod djece.

Tako djeca crtaju mirise (primjerice miris luka), zvukove (padanje kiše, grmljavinu, šuštanje lišća) (Slunjski i sur., 2022). Slijede opisi likovnih aktivnosti kakve su karakteristične za Reggio pristup (prema Slunjski i sur., 2022).

7. 2. 1. Prikaz školjke

U likovnim aktivnostima koja su inspirirana Reggio pristupom djeca prikazuju način na koji vide i razumiju svijet. Tako primjerice djeca raznim likovnim tehnikama dočaravaju način na koji vide svakodnevne predmete. Djeca prvo gledaju predmet koji crtaju/oblikuju kako bi prikazali predmet kako ga oni vide. U jednoj su aktivnosti djeca crtala i oblikovala školjku. Prvo su gledala njezina vizualna svojstva, a zatim su crtala školjku olovkom i oblikovala glinom. Uloga odgojitelja bila je da djeci pomogne uvidjeti vizualna svojstva školjke, to jest njezinu autonomiju, no u realizaciji djeca imaju potpunu slobodu (Slunjski, 2022).

Slika 1: Doživljaj školjke (Slunjski, 2020)

7. 2. 2. Prikaz glazbe

U Reggio pristupu djeca prikazuju na papiru i zvukove dok slušaju glazbu. Pri svakoj promjeni ritma djeca mijenjanju položaje i kretanja tijela što se prenosi i na njihova umjetnička djela (Slunjski, 2022). U Reggio pristupu važna je i analiza djela koja se ne odvija klasičnom evaluacijom odraslih na lijepo ili ne, već se nastoje otkriti kontekst u kojem je djelo nastalo. Tada odgojitelj razmišlja o prethodnim iskustvima djece, o komunikaciji s odgojiteljem tijekom nastanka rada, o atmosferi u prostoriji i slično (Ibid.).

Slika 2: Doživljaj glazbe (Slunjski, 2020)

7. 2. 3. Slikanje na omotu s mjehurićima

Ova aktivnost na otvorenom počinje tako što se za stol zalijepi omot s mjehurićima koji ostane od paketa i djeci dati kantice s bojom. Nakon što prvo istraže većini nov materijal i upoznaju se s njime dirajući ga, djeca će izliti različite boje na omot, a zatim će prstima prelaziti preko omota i miješati boje. Tako će nastati pravo šareno umjetničko djelo. Ova aktivnost može potrajati jer će djeca htjeti prekriti sve mjehuriće bojom i istisnuti sav zrak iz njih. Navedena je aktivnost u potpunosti primjerena i za jaslice, a njome su angažirana brojna osjetila.

Slika 3: Aktivnost slikanja na omotu s mjehurićima, preuzeto s:

<https://www.theempowerededucatoronline.com/2011/12/nature-v-nurture-musings.html/>

7. 2. 4. Doživljaj facijalne ekspresije

Djeci je u izrazu pružena potpuna autonomija. Tako primjerice djeca crtaju vlastite facijalne ekspresije pritom ne strepeći od odgojiteljeva vrednovanja rada. Djeca crtaju vlastito lice koje nije uvijek nasmiješeno, već i ljuto i tužno. Djeca prvo pred ogledalom istražuju kakve sve grimase mogu napraviti vlastitim licem, a zatim odabiru onu koja im se najviše sviđa. Vrijednost ovakva rada je u tome što odgojitelj ne intervenira u to kakvu će djeca grimasu nacrtati, već im pruža podršku u odabiru. Djeca ne moraju crtati ono što je za većinu estetsko (nasmiješeno dječje lice). U drugim su aktivnostima djeca su različitim tehnikama izrađivala lica čovjeka. Tako su koristila flomastere, tempere i glinu. Smisao ovakvih radova nije da se njima ukrasi prostorija, nego da djeca istražuju mogućnosti facijalnih ekspresija i da budu znatiželjni i otvoreni za stvaranje (Slunjski, 2022). Ovakva je aktivnost značajna i zbog toga što većina djece rane i predškolske dobi smatra kako se ne zna lijepo nacrtati, a što je rezultat vrednovanja odraslih. Djeca tada gube samopouzdanje i odbijaju crtati vlastito lice. Odgojitelji bi trebali podupirati i osnaživati djecu bez usporedbe dječjih radova (Ibid.). Kod djece čiji odgojitelji dopuštaju autonomiju vidi se raskoš mašte i samopouzdanje da se izraze drugačije od stereotipnog. Tako se u prikazu lica čovjeka može primjetiti asimetrija, naboranost, detalji kod pokreta mišića i slično. Ono što je veoma važno u Reggio pristupu jest želja djece za unikatnošću, originalnošću i jedinstvenošću i to je ono što čini veliku razliku u odnosu na tradicionalni pristup likovnosti u većini hrvatskih vrtića (Slunjski i sur., 2022). Djeca iako stvaraju jedna pored drugih nemaju potrebu kopirati tuđe radove, već ih upravo radovi ostale djece potiču da se izraze autentično (Ibid.).

Slika 4: Prikaz emocija na licu čovjeka (Slunjski, 2020)

Slika 5: Prikaz vlastite facijalne ekspresije (Slunjski, 2020)

Slika 6: Prikaz čovjekova lica (Slunjski, 2020)

7. 2. 5. Izrada lica od gline

Jedan od primjera vanjskih aktivnosti je izrada lica od gline. Najzanimljivije kod Reggio aktivnosti na otvorenom jest što priroda tada postaje izložbeni prostor za dječje radove. Djeca na drveću oblikuju lica od gline, a na glinu dodaju materijale koje pronađu u prirodi. Tako oči, nos, usta, uši i kosa mogu biti od kamenja, grančica, lišća, češera. Ovakvim se aktivnostima razvija divergentno mišljenje jer lice nije unaprijed zadano, već djeca samostalno odlučuju što će i od čega napraviti. Na kraju šetajući šumom vidimo pravu izložbu dječjih radova.

Slika 7: Izrada lica od gline na otvorenom, preuzeto s

<https://www.teachwire.net/news/8-reggio-emilia-inspired-activities-for-outdoor-learning-and-play/>

7. 2. 6. Projekt Kosi toranj

Djeca u Reggio aktivnostima dočaravaju iste predmete različitim tehnikama. Tako su sudjelovala u projektu kroz koji su proučavala različite ekspresivne medije, a što je dovelo do raznolikih pravaca u kojima su se aktivnosti odvijale. Tako je jedna zadana tema istraživana iz više kuteva i područja. Djeca su imala potpunu autonomiju da zadovolje znatiželju i vlastite interese, ali i slobodu da sami odaberu tehniku kojom će se izraziti. Tema projekta bila je Kosi toranj, a djeca su ga izrađivala od drveta, od kocaka, crtala ga flomasterima i bojicama. Iz priloženih fotografija (slika 6) vidljiva je raznolikost dječje ekspresivnosti.

Slika 8: Izrada Kosog tornja od različitih materijala (Slunjski, 2020)

7. 2. 7. Izrada sjena na pločniku

Sljedeća je aktivnost spoj STEAM područja i umjetnosti i izvodi se na otvorenom. Odgojitelji prvo djeci objašnjavaju da moraju blokirati Sunčevu svjetlost kako bi se stvorila sjena. U ovom koraku djeca sama istražuju gdje moraju stati kako bi se stvorila sjena njihovih tijela. Zatim djeca jedna drugima kredom na pločniku crtaju sjene, a nakon toga ih bojaju vodenim bojama. U prethodnom se koraku od djece očekuje i suradnja. Na taj način djeca istražuju i otkrivaju što su sjene, kako nastaju i zašto, a na igralištu ostaju dječji radovi.

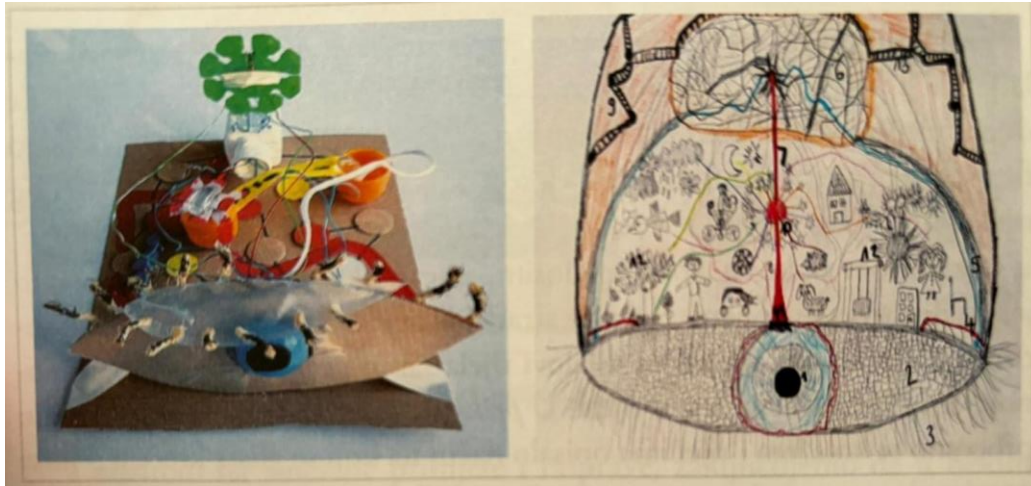
Slika 9: Izrada sjena, preuzeto s: <https://rhythmsofplay.com/shadow-art-outdoor-science/>

7. 2. 8. Prikaz oka

Djecu se potiče da izrađuju radove u dvodimenzionalnim i trodimenzionalnim medijima. Tako su djeca izrađivala oko u dvodimenzionalnoj i trodimenzionalnoj verziji. U dvodimenzionalnom radu djeca su crtala oko i ono što njime vide, dok su u trodimenzionalnoj verziji izrađivala anatomiju oka od kartona, kolaža i neoblikovanog materijala (žica, plastični čepovi, konopci).

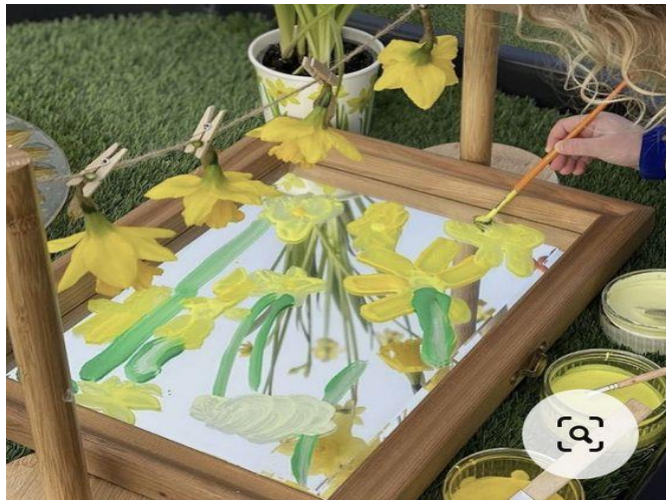
Slika 10: Prikaz oka u dvodimenzionalnoj i trodimenzionalnoj verziji (Slunjski, 2020)

7. 2. 9. Oslikavanje zrcaljenih predmeta

Kao što je već bilo spomenuto, važnu ulogu u prostornom uređenju Reggio ustanova imaju zrcala koja se često koriste i u aktivnostima. Jedna od aktivnosti na otvorenom je i oslikavanje predmeta koji se zrcale u ogledalu. Aktivnost se izvodi tako što se ogledalo postavi na travu, a iznad ogledala se na konop sa štipaljkaama izvjesi biljke ili neki drugi materijali iz prirode koja djeca sama uberu ili donesu iz okruženja. Nakon što objese na konopac primjerice biljku vodenim bojama oslikavaju biljku čiji odraz vide u ogledalu.

Slika 11: Oslikavanje cvijeća u ogledalu, preuzeto s: <https://www.pinterest.com/pin/8373949301697293/>

7. 2. 10. Prikaz kretanja gusjenice

U jednoj od aktivnosti djeca dočarala su kretanje gusjenice kolažem jer je to mnogo podobnija tehnika za prikaz kretanja od primjerice olovke. U Reggio pristupu važno je da djeca istražuju različite medije jer svaki ima posebna svojstva, a prema kojima se odbire za ono što se želi dočarati. Djeca su išla i korak dalje i prema tome što je tehnika kolaža za to pogodna prikazali kretnju gliste u fazama (pomicanje, ravnjanje i pomicanje). Ovime su djeca pokazala duboko razumijevanje onoga što su proučavala (kretnju gusjenice) primjerenom tehnikom koju su sama odabrala.

Slika 12: Prikaz kretanja gusjenice (Slunjski, 2020)

8. ZAKLJUČAK

Reggio pristup pripada suvremenom pristupu odgoju koji se počinje razvijati početkom 20. stoljeća. Odlika suvremenog pristupa je holističnog, fleksibilnost i dinamičnost, odnosno potpuna usmjerenost na dijete i njegove interese i potrebe. U Reggio pristupu dijete počinje imati jednaka prava kao odrasla osoba i shvaćeno je kao pojedinac sa svojim potrebama. Jedno od temeljnih djetetovih prava je pravo da se dijete izrazi stotinama jezika koji su u njemu, umjesto da mu odrasli nameću što raditi i kako. Dijete u ovom pristupu ima potpunu slobodu u izražavanju te na taj način razvija ponajprije samopoštovanje i samopouzdanje. Ono je ravnopravno odgojitelju i sudjeluje u konstrukciji kurikuluma jer je aktivan subjekt u procesu učenja. Ono uči samostalno istražujući i otkrivajući, a uloga odgojitelja je usmjerena na pedagogiju slušanja djeteta - njegovih potreba i interesa. Važnu ulogu ima i dokumentacija koja pomaže odgojitelju da bolje razumije dijete jer ga kontinuirano opaža i gleda njegov napredak.

Osim odgojitelja u Reggio pristupu važnu ulogu ima i prostor koji se smatra trećim odgojiteljem. Kako odgojitelj nema mnogo intervencija u dječji rad, njegova je najvažnija uloga u osiguravanju dovoljno kvalitetnog poticaja u prostoru. Najveća razlika u Reggio prostoru u odnosu na ostale pristupe je postojanje ateljea. Ono zauzima središnje mjesto u prostoru, a opremljen je mnoštvom materijala koji su djeci na raspolaganju. Upravo zbog tog mnoštva materijala koji su ponuđeni djeci prostori inspirirani Reggio pedagogijom mogu djelovati natrpano i kaotično, ali osiguravaju raznovrsne poticaje za multisenzorne doživljaje. Od materijala posebno se cijene oni iz prirode koji se, sve manje koriste u vrtićima, a posebice kod kuće za igru. Prostori su prepuni materijala za umejtničko izražavanje, budući da se u ranoj i predškolskoj dobi djeca još uvijek slabije verbalno izražavaju, pa je umjetnost njihov glavni jezik. Umjetnost u životu djeteta ima mnoge blagodati poput razvijanja estetskog senzibiliteta, razvoja samopouzdanja, razvoja fine motorike, razvoja kreativnosti i apstraktnog mišljenja. Dječja umjetnost promatra se odvojeno od umjetnosti odraslih; dječja kreativnost je drugačija od kreativnosti odraslih zbog manjka iskustva, što nikako nije nedostatak, već posebno bogatstvo. Materijali koji se koriste prilikom likovnih aktivnosti su raznoliki, a prednost se daje materijalima iz prirode (mahovina, lišće, granje, drvo, biljke, kamenje). Zbog toga su važne i aktivnosti koje se provode na otvorenom. Osobito važno kod Reggio pristupa likovnosti jest to što se dječji radovi posebno proučavaju i analiziraju, čime se djeci omogućuje da iskažu svijet onakvim kakvim ga vide. Na odgojitelju je tada da interpretira

dječje radove. Djeca se puštaju da se samostalno i slobodno izraze, bez većeg uplitanja odgojitelja. Upravo zbog toga likovnost pomaže djeci da se izgrade kao cjelovite ličnosti s čvrstim samopouzdanjem. To je možda najbolje vidljivo po tome što djeca koja su uključena u Reggio programe nemaju potrebu tražiti odgojiteljevu pohvalu za rad ili pak kopirati drugu djecu u stvaranju. Na taj ih se način uči autonomiji i autentičnosti jer je svako dijete doista prihvaćeno onakvim kakvo ono jest.

9. LITERATURA:

1. Babić, N. (2007). Konstruktivizam i pedagogija. *Pedagoška istraživanja*, 4 (2), 217-227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/118311>
2. Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 2-8. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737>
3. Edwards, C.P., Gandini, L. George E. Forman, G.E., (1998). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach--advanced Reflections*. Greenwich: Ablex.
4. Hajdin, Lj. (2014). Pedagoško okruženje kao preduvjet cjelovitog odgoja i obrazovanja djece. U: R. Bacalja, H. Ivon (ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str. 71-86). Zadar: Sveučilište u Zadru.
5. Jurčević Lozančić, A. i Kudek Mirošević, J. (2015). Konstruktivizam u suvremenom inkluzivnom odgoju i obrazovanju. *Školski vjesnik*, 64 (4), 541-560. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/152911>
6. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.
7. Nenadić-Bilan, D. (2014). Kreativnost u Reggio pedagogiji. U: R. Bacalja i H. Ivon (ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str. 27-37). Zadar: Sveučilište u Zadru.
8. Pehofer, J. (2014). Uvod u značenje estetike za dijete u današnjem društvu. U: R. Bacalja i H. Ivon (ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str. 11-15). Zadar: Sveučilište u Zadru.
9. Petrović-Sočo, B. (2007). *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje: holistički pristup*. Zagreb: Mali profesor.
10. Rigatti, Z. (2000). Reggio pedagogija - učenje života na krilima mašte. *Dijete, vrtić, obitelj*, 6 (21), 9-13. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/182122>
11. Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum – rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor.
12. Slunjski, E. (2010). Postizanje odgojno-obrazovne prakse vrtića usklađene s prirodom djeteta i odraslog. *Život i škola*, 22 (55), 104-115.
13. Slunjski, E. (2015). *Izvan okvira*. Zagreb: Element.
14. Slunjski, E. i suradnici (2022). *Što nas uči Reggio*. Zagreb: Element.

15. Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Zagreb: Profil.
16. Zrilić, S. (2014). Dječje umjetničko (su)djelovanje u Agazzi vrtiću. U: R. Bacalja, H. Ivon (ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str. 19-27). Zadar: Sveučilište u Zadru.

Internetski izvori:

1. Edwards, C.P. (2002). Three Approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and Practice*, 4(1). <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=famconfacpub> Pristupljeno 15. 4. 2024.
2. Gandini, L., Hill, L.T., Cadwell, L.B., Schwall, C. (ur.), (2005). *In the Spirit of the Studio: Learning from the Atelier of Reggio Emilia*. New York: Teachers College Press. <https://books.google.rw/books?id=gt8rCAAQBAJ&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false> Pristupljeno 20. 4. 2024.
3. Kovač Šebart, E., Hočevar, A. (2014). Dva pristupa dokumentiranju i vrednovanju kvalitete predškolskih ustanova. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/pretraga?q=dva+pristupa+dokumentiranju>
4. Valentine, M. (2006). *The Reggio Emilia Approach to Early Years Education*. Learning and Teaching Scotland. https://education.gov.scot/media/vjtdw2cj/elc35_reggioaug06.pdf Pristupljeno 7. 5. 2024.
5. Setting up a Reggio-inspired Activity: <https://aneverydaystory.wordpress.com/beginners-guide-to-reggio-emilia-approach-home-homeschool/setting-up-a-reggio-inspired-activity/> Preuzeto 28. 6. 2024.
6. Reggio Emilia approach – Inspiring indoor and outdoor classroom activities: <https://www.teachwire.net/news/8-reggio-emilia-inspired-activities-for-outdoor-learning-and-play/> Preuzeto 30. 6. 2024.
7. Bubble Wrap Painting and Playdough: <https://www.theempowerededucatoronline.com/2011/12/nature-v-nurture-musings.html/> Preuzeto 29. 6. 2024.

8. Life in a Reggio Inspired Art Studio: <https://mericherry.com/2016/04/01/reggio-inspired-art-studio/> Preuzeto 27. 6. 2024.